

Att svära i kyrkan

TJUGOFYRA RÖSTER

OM EVIG TILLVÄXT

PÅ EN ÄNDLIG PLANET

Röst 23: *Amelia Bryne*

(NEU)

Kapitelvis publicering

Detta är ett av tjugofyra dokument som tillsammans utgör hela innehållet i antologin *Att svära i kyrkan – Tjugofyra röster om evig tillväxt på en ändlig planet* och som under vintern och våren 2014-2015 kommer att publiceras på bland annat Steg3:s webbsida (www.steg3.se)

Samtliga pdf-filer får utan restriktioner spridas och kommer att finnas tillgängliga på:

www.tillvaxtreflektera.se/att-svara-i-kyrkan/pdf

Så länge lagret räcker kan den som pocketbok köpas hos bland annat de större nätbokhandlarna. Och som e-bok lär den överleva sin pappers dito.

Jag är en amerikansk "visual anthropologist" (forskare och filmare) och driver DeepTech.org, en forskningsorganisation som studerar förhållandet mellan människor, planeten och tekniken.

Jag är intresserad av hur våra berättelser om hur världen fungerar påverkar våra handlingar. Genom ett forskningsprojekt om det finansiella systemet började jag ifrågasätta idén om att "ekonomisk tillväxt alltid är bra" samt andra, ofta uttalade, "sanningar" om ekonomi och miljö. Inspirerad av detta engagerade jag mig i bildandet av Post Growth Institute och SolidarityNYC. Jag försöker nu föra fram alternativa berättelser om vad "ekonomi" betyder, såväl i ett globalt som lokalt perspektiv.

Efter att ha växt upp i en lantlig del av USA, har jag bott i Washington DC, Toronto och New York City. Idag bor jag på en gård strax norr om Stockholm.

Amelia Bryne

Med livet i fokus

När någon säger ordet ”ekonomi”, vilka associationer får du då? För de flesta människor är det nog ord som ”pengar”, ”börsen”, ”jobb”, ”BNP” och ”ekonomisk tillväxt”. Även om nästan alla på ett eller annat sätt deltar i den officiella ekonomin är den abstrakt och svårfångad. Och trots att vi intuitivt kan känna att något är grundläggande fel är det svårt att förändra (eller ens utmana) den. Det är värt att notera att de människor som vi litar minst på – politiker, journalister och banker – är de som har så viktiga roller i att påverka och forma vår bild av ekonomin (The Week, 2012).

Vad är ekonomins själ? Pengar står självklart i det finansiella systemets centrum. Det är ett system som drivs av en ständig strävan efter ekonomisk tillväxt. En doktrin som är oförenlig med de fysiska realiteterna på en begränsad planet. Men denna förenklade uppfattning att ”ekonomisk tillväxt alltid är bra” upprepas ständigt på nyheterna, i politiska tal och i kvartalsrapporterna. Den delas av makthavare världen runt, och oavsett politisk färg har de samma fasta övertygelse. Detta mantra är så fast rotat att ett ifrågasättande skulle ge upphov till skrämmande bilder. Mest tydlig är rädslan att om ekonomin inte växer så skapas inte tillräckligt med jobb, och hur kommer människor då att ha pengar för att täcka sina grundläggande behov? Detta är naturligtvis en fråga som måste tas på största allvar, och en fråga som ofta förnekas eller ignoreras. Men vi kanske kan ställa oss en

mer djuplodande fråga: Hur har det kommit sig att så många av oss behöver pengar för att tillfredsställa dessa våra grundläggande behov? Och vad händer om vi fortsätter driva på den ekonomiska tillväxten på bekostnad av planeten som vi lever på och som försörjer oss?

När man som jag vuxit upp i USA inser man redan som barn att pengar är det centrala i livet. Det är det som ger mat på bordet, kläder på kroppen och finansierar huset man bor i. Det är anledningen till att ens föräldrar varje dag går till jobbet, också till ett jobb som de kanske vantrivs med. Och i USA är det dina pengar som avgör om du får omvårdnad när du blir gammal eller sjuk. Så medan vi kan vara överens om att ”pengar inte gör dig lycklig” så är det svårt att klara sig utan dem. Detta är den officiella bilden – bilden av vad vi brukar kalla ”ekonomin”, och reglerna för att vara med i spelet. Men det finns också en annan bild. Alla vi, i USA, Sverige och på alla andra plaster där människor lever och arbetar tillsammans deltar samtidigt i *en annan ekonomi*.

Utbytet som sker i denna andra, vanligtvis osynliga, ekonomi är normalt obetalt och frivilligt, antingen det är mellan föräldrar och barn, vänner, främlingar eller mellan människa och natur. Den här osynliga ekonomin som vi dagligen deltar i är något vi ofta förbiser. Den är en källa till oerhörd styrka och har inte något med pengar att göra. Syftet med denna ”ekonomi” är inte att producera och reproducera pengar, utan att producera och reproducera liv.

Synliga och osynliga ekonomier

Vad är skillnaden mellan den ”synliga” respektive den ”osynliga” ekonomin? Och hur är det möjligt att vi alla (i olika grad) deltar i båda? Här är ett belysande exempel:

Enligt en rapport från U.S. Department of Agriculture var år 2000 endast 1,9 procent av den amerikanska arbetskraften anställd inom jordbruket medan hundra år tidigare, år 1900, nästan hälften (41 %) var sysselsatta inom denna sektor (Dimitri et al, 2005). Om vi tar fasta på dessa siffror är ett rimligt antagande att det är mycket färre människor i USA som idag vet hur man odlar mat – det vill säga hur man säkerställer ett minst sagt grundläggande mänskligt behov – än för 100 år sedan. Till stor del är detta troligen sant. Färre har sin försörjning från jordbruk och det är inte många av oss som vet hur man producerar det vi behöver för att överleva, än mindre hur man bevarar det och bereder det. Men det jordbruk som återspeglas i statistiken är industriellt, det vill säga ett jordbruk som inte är möjligt utan stora insatser av maskiner, olja och bekämpningsmedel. Det är effektivt, men samtidigt skadligt och långsiktigt ohållbart. Med andra ord: det är långt ifrån det som man kan odla med sina egna händer.

Å andra sidan ger en sökning på internet efter ”hur man odlar tomater” eller ”hur man lägger in gurkor” tusentals träffar: bloggar, videor, forum och andra webbplatser där vanliga människor ger råd till andra odlare. Troligen försörjer sig ingen av dessa som jordbrukare (och syns därför inte i den officiella statistiken), men de producerar trots allt mat till sina familjer, oftast med

entusiasm och kärlek och ofta på ett sätt som påminner mycket mer om hur deras förfäder en gång gjorde före det moderna och industriella jordbruket. Om dessa trädgårdsodlare skulle få ett överskott – till exempel mer squash än de kan äta – då kan de sälja den eller helt enkelt ge bort den till vänner, släktingar eller främlingar.

Detta exempel visar att det som mäts i den officiella monetära ekonomin inte ger hela sanningen. Utöver den privata sektorn (industriellt jordbruk) ingår i ekonomin även offentlig verksamhet (jordbruksverkets anställda, jordbrukssubventioner osv.) och de gråa eller svarta ekonomierna (grönsaker som säljs skattefritt på en inofficiell marknad, byteshandel osv.). Alla dessa typer av ekonomisk verksamhet innefattar pengar eller andra värden, men det är bara de två första, den privata och den offentliga sektorn, som normalt mäts i den officiella statistiken. Dessa två synliga nivåer i ekonomin vilar i sin tur på två osynliga, icke penningstyrda nivåer, som vi skulle kunna kalla kärleksekonomi eller stödjande ekonomi (det man utan betalning och av fri vilja gör åt sig själv eller andra, exempelvis odlar i trädgården eller ger gåvor) och Moder Natur (det naturen producerar). Var och en av dessa nivåer stöds av nivåerna undertill. Om vi studerar helheten ser vi exempelvis att den privata sektorn inte kan existera utan naturen (t.ex. råvaror och ett relativt stabilt klimat), utan ideell omsorg (t.ex. familjer som uppfostrar barn som blir arbetstagare) eller utan den offentliga sektorns stöd (t.ex. utbildning av arbetskraften).

Odling är naturligtvis inte det enda livgivande arbete som vi med glädje och utan lön gör av egen fri vilja. I till exempel New York erbjuder vissa läkare sina tjänster,

i strid mot eller i skuggan av försäkringslagarna, gratis eller till en låg kostnad till behövande. I stadsdelen Greenpoint i Brooklyn träffas grannar både för att städa parker och för att bilda opinion för att förmå företag att sanera förorenad mark och rena utsläpp. Kvinnor och män använder sin fritid för att lära sig biodling, allt för att ta hand om de insekter som gör jordbruket, och livet, möjligt. Varför gör vi allt detta? Vi gör det inte för pengar utan för att det känns rätt och för att vi bryr oss om jorden och om varandra.

New Yorks osynliga ekonomi

Hur ser då denna andra ekonomi ut? Deltagandet i detta osynliga, livsfokuserande lager av ekonomin sker ofta småskaligt, i våra hem med familj eller vänner. Sådana aktiviteter, som att laga mat till resten av familjen eller att hjälpa en främling att kliva av bussen, sker ofta i de tomrum som uppstår mellan det ”officiellt” betalda arbetet och annat deltagande i den synliga ekonomin. Men det finns också sätt att organisera storskaliga ekonomiska aktiviteter som sätter livet och inte pengarna i fokus.

Hur kan då en småskalig praktisk handling se ut? En sådan med ”livet i fokus” kan vara så enkel som att organisera klädbyten, där vänner eller främlingar träffas och byter kläder. Det är en aktivitet där vi delar med oss av våra tillgångar och som i förlängningen leder till att vi minskar produktionen av nya varor. I mars förra året anordnade jag under en lördag eftermiddag klädbyte i min lägenhet i Brooklyn. Ungefär femton vänner kom, och alla hade med sig saker från sina garderober som de

var trötta på. Vi organiserade kläder, skor och accessoarer i kategorier och satte oss i en ring runt dem. Medan vi drack te och åt mackor turades min vän Vanessa och jag om att hålla upp klädesplaggen, bedömde dem och framhävde dess goda egenskaper: ”en tjusig svart väst med rosa tryck som skulle vara perfekt på ett cocktail-party” eller ”en orange jacka, bra att ha på husvagnssemestern”. Om enbart du var intresserad blev plagget ditt, annars lade vi det i en hög med saker för senare köpsläende mellan två eller flera hoppfulla ägare. Efter ett par timmar lämnade alla lägenheten med nya kläder, och den lokala second hand-affären tog glatt emot det överblivna.

Klädbyten och andra byten av ägodelar borde vara naturligt i länder som USA och Sverige, där det finns ett så stort materiellt överflöd och där de flesta skulle kunna leva bekvämt i flera år utan att det producerades något nytt. Men att inte köpa nytt och istället byta eller dela saker utmanar naturligtvis vårt förmodade ”ansvar” som konsumenter. Ekonomer ställer frågan: Vad händer med den globala ekonomin om amerikaner inte fortsätter konsumera så mycket som de gör idag? Borde man inte istället fråga sig: Varför har vi organiserat (den officiella monetära) ekonomin på ett sådant sätt att välbefinnandet för fabriksarbetare i ett land är beroende av att redan skuldtvingda konsumenter i ett annat land fortsätter handla? Och vad innebär denna press från ständig produktion och ökad försäljning för miljön?

Man kan också se exempel på hur initiativ i en större skala kan vara betydelsefulla för en ekonomi med livet i fokus. En organisation som Park Slope Food Coop i

Brooklyn har stor ekonomisk makt, engagerar många människor och prioriterar social, ekonomisk och ekologisk rättvisa. Den grundades på 1970-talet av en grupp människor som ville ha hälsosamma livsmedel av bra kvalitet till rimliga priser. Organisationen har nu vuxit till att omfatta 16 000 medlemmar och driver idag en mycket välkänd och lönsam livsmedelsaffär. Under 2010 gjorde man en vinst på 40 miljoner dollar, vilket var 10 miljoner dollar mer än den genomsnittliga Whole Foods (en exklusiv butikskedja som framförallt säljer ekologiska varor). Vinsten i Park Slope Food Coop lämnar heller inte Brooklyn utan investeras i olika lokala projekt. En orsak till den höga lönsamheten är att i medlemskapet ligger ett åtagande att arbeta några timmar per månad, något som leder till att mycket av sysslorna i butiken utförs ideellt. Det finns så många medlemmar (och fler står i kö) att det inte är möjligt för alla att göra sina arbetstimmar i butiken. Man har därför utvecklat ett system så att man kan byta butiksarbetet mot annat volontärsarbete, som att bygga kompostbehållare för gemensamma trädgårdar, eller underhålla webbsidor åt lokala organisationer.

Park Slope Food Coops inflytande sträcker sig också utanför New Yorks stadsgräns. Organisationen har åtagit sig att stödja lokala bönder. Under många år har till exempel Park Slope Food Coop köpt upp hela blåbärs-skörden från en lokal odlare i New York State, norr om staden. Men i år var blåbären i New Jersey (söder om staden) och New York State mogna samtidigt, vilket är ovanligt, och bären från New Jersey visade sig dessutom vara mycket billigare – 39 mot 52 dollar för en låda. Vad

gjorde då Park Slope Food Coop? Jo, de köpte blåbär *både* från odlaren i New York State, och från bönderna i New Jersey. Joe Holtz, föreståndare för Park Slope Food Coop, förklarade i en intervju att han ansåg att inköpen av blåbär från New York State även i fortsättningen var ett *moraliskt åtagande*. Organisationen har visserligen ingen formell skyldighet att köpa de dyrare bären, men som Joe Holtz kommenterade: ”Vi har lovat att köpa hans blåbär och han vet om det. Såvida han inte vill sälja till någon annan, köper vi inte bara blåbären utan också hela hans sparrisskörd. Och vad han än odlar, så kommer vi att köpa det.”

I ett än vidare perspektiv, beslutade sig nyligen medlemmarna att engagera sig i en regional politisk kampanj mot ”hydraulic fracking” – en metod för att utvinna naturgas som hotar att förstöra grundvattnet, så att det till och med är möjligt att tända eld på vattnet som kommer ur kranen (Fox, 2010). Park Slope Food Coop ser metoden som ett allvarligt hot mot möjligheten för gårdarna i New Yorks närhet att odla hälsosam mat. Om vattnet blir förorenat kommer också jorden, frukten och grönsakerna att bli det.

Aktiviteter som klädbyte och organisationer som Park Slope Food Coop är bara ett par exempel på alternativa ekonomiska aktiviteter i New York. I en stad där levnadskostnaderna är höga och inkomsterna är relativt låga fungerar för många av oss inte den *vanliga ekonomin*. I stora delar av staden är hushållens medianinkomst under 40 000 dollar/år (WNYC, 2012). Hyran kan vara 24 000 dollar/år, sjukförsäkring (om man väljer att ha en sådan) kostar 5 000 dollar/år och skatten är cirka

20 procent. Det ger 250 dollar eller mindre per månad till mat och andra utgifter. Pengar ses som det officiella måttet på ”trygghet” i dagens USA, men det är något som fungerar bara för dem som har ”tillräckligt” mycket. Som en följd av detta sluter vi oss i New York, och på många andra ställen i USA, samman för att på olika sätt tillgodose våra behov av mat av hög kvalitet, etiskt producerade kläder, bra och billiga bostäder, rättvist arbete samt gemenskap och andlighet

Denna mångfald av verksamheter och organisationer, allt från byteshandel mellan en dokumentärfilmare och en snickare, odling på hustak, sjukvård där man betalar vad man har råd med, till etiska banker och löntagarägda företag, fyller alla ett behov. Men vi engagerar oss också för att det ger en djup känsla av *att göra det rätta*. Dessa aktiviteter kan ofta gå obemärkt förbi – särskilt i officiell statistik – men i själva verket är denna alternativa ekonomi både levande och stark. En karta över New Yorks ”solidarity economy” visar hundratals företag och organisationer, i alla fem stadsdelarna, som samtliga arbetar enligt dessa principer. Detta inkluderar aktiviteter i sektorer så vitt skilda som mat, hälsa, finans, bostäder, konst och transporter (SolidarityNYC, 2012). Initiativen kan vara väldigt olika varandra, men en gemensam nämnare är att inget av dem har som sitt primära mål att gå med vinst (även om vissa gör det). Istället är deras syfte att antingen stödja dem som är direkt engagerade eller verka för samhället i stort; aldrig bara för en enda individ utan alltid för ett kollektiv. De drivs normalt inte av någon utomstående, ett företag eller en myndighet, utan av och för deltagarna själva. De är alla exempel på vad de

tyska teoretikerna Maria Mies och Veronica Bennholdt-Thomsen (1999) kallar försörjningsaktiviteter. De hävdar att om vi skulle sätta *livet* (snarare än pengar, vinst och tillväxt) i fokus för (all) ekonomisk aktivitet så skulle ingenting vara sig likt. Jag kan bara hålla med: detta är själva kärnan i alla dessa initiativ.

Att ta ekonomiska initiativ

Vissa hävdar att kapitalismen har utvecklats och har tillfredsställt sitt strukturella behov av ständig expansion genom att successivt flytta in i nya delar av världen (först kolonierna, sedan utvecklingsländerna) eller genom att ta över tidigare icke-monetära verksamheter, som barnomsorg, hushållsarbete och sjukvård. Detta betyder att mer och mer av våra vardagliga aktiviteter har kommit in i pengarnas sfär. Som en följd har vi fått allt svårare, bokstavligt talat, att överleva utan att delta i den monetära ekonomin. Vi har alla kommit att bli personligt delaktiga i den och är beroende av att den fortsätter växa. Att återskapa ekonomiska strukturer och relationer som gör oss mindre beroende av den monetära ekonomin skulle tillåta oss att möta våra behov och motstå detta beroende. Det är också viktigt att identifiera och använda de möjligheter *som redan finns*. Vi måste naturligtvis arbeta för en storskalig förändring, men vi kan inte förlita oss på att en sådan förändring kommer att ske uppifrån: ekonomisk omvandling måste också ske på den lokala vardagliga nivån.

SolidarityNYC.org, en sammanslutning i New York av aktivister, artister, forskare, designers och andra som

jag tillhör, förordrar fem sätt att stödja en ekonomi med livet i fokus:

1. Gör redan existerande aktiviteter, relationer eller organisationer som prioriterar rättvisa (t.ex. arbetskooperativ och etiska banker) mer synliga.
2. Förmå de olika delarna i denna ”solidarity economy” att möta varandra och samarbeta för ömsesidig nytta, bland annat för att bli en politisk maktfaktor.
3. Stimulera tillväxten hos denna ”solidarity economy” både genom att säkerställa styrkan hos redan etablerade initiativ och inspirera och stötta utvecklingen av nya.
4. Skapa kulturer uppbyggda kring samarbete, med målet att ersätta konkurrens och hierarkier, det som kännetecknar kapitalismen. Det räcker inte att bara ha ”gröna” affärer eller ”sociala” företag – vi måste radikalt förändra våra mänskliga relationer och ompröva själva *syftet* med all ekonomisk aktivitet.
5. Förmå sociala rättviserörelser att ta sig an ekonomiska aktiviteter på gräsrotsnivå. När våra samhällen organiserar sig för att möta sina egna behov – som alla har ekonomiska inslag – skapar vi nya ömsesidiga beroenden och öppnar för ytterligare möjligheter till omställning.

Dessa initiativ är del av en global rörelse med föregångare i framför allt Sydamerika, Europa och Quebec, med människor som – praktiskt, strukturellt och politiskt – arbetar för att stärka en ekonomi med livet i fokus

(Miller, 2010). När fler och fler av våra basbehov hantearas gemensamt på en lokal nivå blir vi mindre beroende av turbulensen i den globala finansvärlden. Vi får en betydligt starkare position för att kräva att *all* ekonomisk verksamhet skall sätta både människor och vår planet i fokus.

Enligt den etablerade ekonomiska berättelsen finns inga alternativ till dagens monetära ekonomi. Men eftersom dessa osynliga ekonomier med livet i fokus har varit basen under större delen av mänsklighetens existens, så anser jag att vi med rätta skall fråga oss: är denna berättelse verkligen sann?

Referenser

- Dimitri, Carolyn, Anne Effland and Neilson Conklin (2005): "The 20th Century Transformation of U.S. Agriculture and Farm Policy". United States Department of Agriculture, Economic Information Bulletin Number 3, June 2005.
- Fox, Josh (2010): Gasland, 107 min, USA,
<http://www.gaslandthemovie.com/whats-fracking>
- Miller, Ethan (2010): "Solidarity Economy: Key Concepts and Issues," in E. Kawano and T. Masterson and J. Teller-Ellsberg (Eds.), *Solidarity Economy I: Building Alternatives for People and Planet*, Center for Popular Economics: Amherst, MA,
http://www.communityeconomies.org/site/assets/media/Ethan_Miller/Miller_Solidarity_Economy_Key_Issues_2010.pdf
- SolidarityNYC (2012): Map of New York City's solidarity economy, <http://solidaritynyc.org/#/map>
- The Week (2012): "Politicians, Journalists and Bankers Least Trusted Professions", *The Week*, September 12, 2012,
<http://www.theweek.co.uk/uk-news/49114/politicians-journalists-and-bankers-least-trusted-professions>
- Veronika Bennholdt-Thomsen and Maria Mies (1999): *The Subsistence Perspective*. New York: Zed Books.
- WNYC (2010): Median Income Map 2006-2010,
<http://project.wnyc.org/census-maps/nyc-income/index.html>